

TIESISKUMS: CEĻVEDIS

TIESISKUMS, DEMOKRĀTIJA, CILVĒKTIESĪBAS

Eiropas Padomes trīs pīlāri, proti, tiesiskums, demokrātija un cilvēktiesības, ir cieši saistīti un nedalāmi.

- ▶ Demokrātija nodrošina pilsoņu iesaisti publiskajā lēmumu pieņemšanā.
- ▶ Cilvēktiesības aizsargā personas no patvaļīgas un pārmērīgas iejaukšanās to brīvībās, kā arī nodrošina cilvēka cieņas aizsardzību.
- ▶ Tiesiska valsts nodrošina, ka valsts varas īstenošana tiek regulēta un uzraudzīta.

Tiesiskums veicina demokrātiju, jo tas paredz atbildību tiem, kas īsteno valsts varu. Tas aizsargā cilvēktiesības ar neatkarīgas un objektīvas tiesu sistēmas palīdzību, kā arī aizsargā minoritātes pret patvaļīgu vairākuma varu.

Kāpēc tas ir būtiski?

Valstīm bez skaidriem noteikumiem ir raksturīga nestabilitāte un patvaļā.

Tiesiskums aizsargā ikviena cilvēka pamatbrīvības. Tas ir mūsdienu demokrātisko sistēmu pamats.

Tiesiskums balstās uz pieciem pamatprincipiem.

- ▶ **Likumība** – likumi attiecas uz visiem un nosaka varas ierobežojumus.
- ▶ **Juridiskā noteiktība** – likumi ir skaidri, pieejami un paredzami.
- ▶ **Varas ļaunprātīgas izmantošanas novēršana** – tiek veiktas pārbaudes, lai nepieļautu patvaļu.
- ▶ **Vienlīdzība likuma priekšā un nediskriminēšana** – likumi aizsargā ikvienu un tiek piemēroti vienlīdzīgi, diskriminācija ir aizliegta.
- ▶ **Piekļuve neatkarīgai un objektīvai tiesu sistēmai** – ikviens var aizstāvēt savas tiesības tiesā.

Maltiešu mākslinieces Nadīnas Tīmas (Nadine Theuma) ilustrācijas “Lady Justice”

LIKUMĪBA

Likumi attiecas uz visiem un nosaka varas ierobežojumus

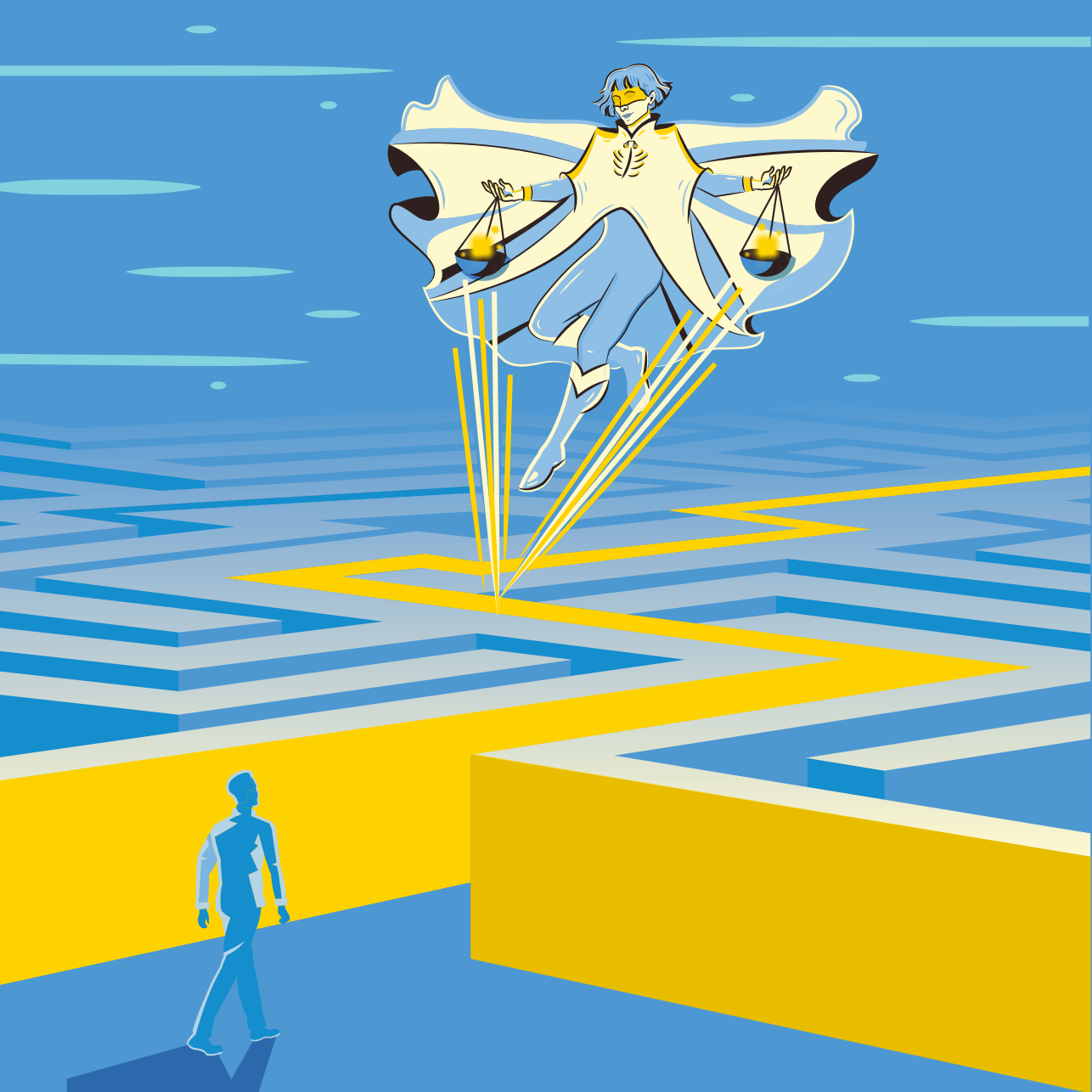
Tiesiskā valstī varas iestāžu un pilsoņu rīcību regulē demokrātiski pieņemti tiesību akti. Izpildvara nedrīkst īstenot savu varu un uzspiest savu gribu bez ierobežojumiem vai uzraudzības.

Galvenie principi

- ▶ Visi lēmumi jāpieņem saskaņā ar likumu.
- ▶ Likumi ir jāpieņem skaidrā un pārredzamā demokrātiskā procesā.
- ▶ Valsts iestāžu lēmumi ir pakļauti neatkarīgas tiesu varas kontrolei. Valdība nedrīkst sev piešķirt jaunas pilnvaras, neievērojot konstitūcijā paredzētos noteikumus.
- ▶ Jāpiemēro un jāievēro starptautiskās konvencijas un līgumi, kā arī starptautisko tiesu nolēmumi.
- ▶ Likumi jāīsteno efektīvi.

Kāpēc tas ir būtiski?

Ja vara nebūtu jāīsteno saskaņā ar likumu, to varētu izmantot ļaunprātīgi. Piemēram, valdības varētu ierobežot brīvības pēc saviem ieskatiem. Skaidrība un demokrātiski pieņemtu tiesību aktu ievērošana ir taisnīguma un vienlīdzības garantija ikvienam.

JURIDISKĀ NOTEIKTĪBA

Likumi ir skaidri, pieejami un paredzami

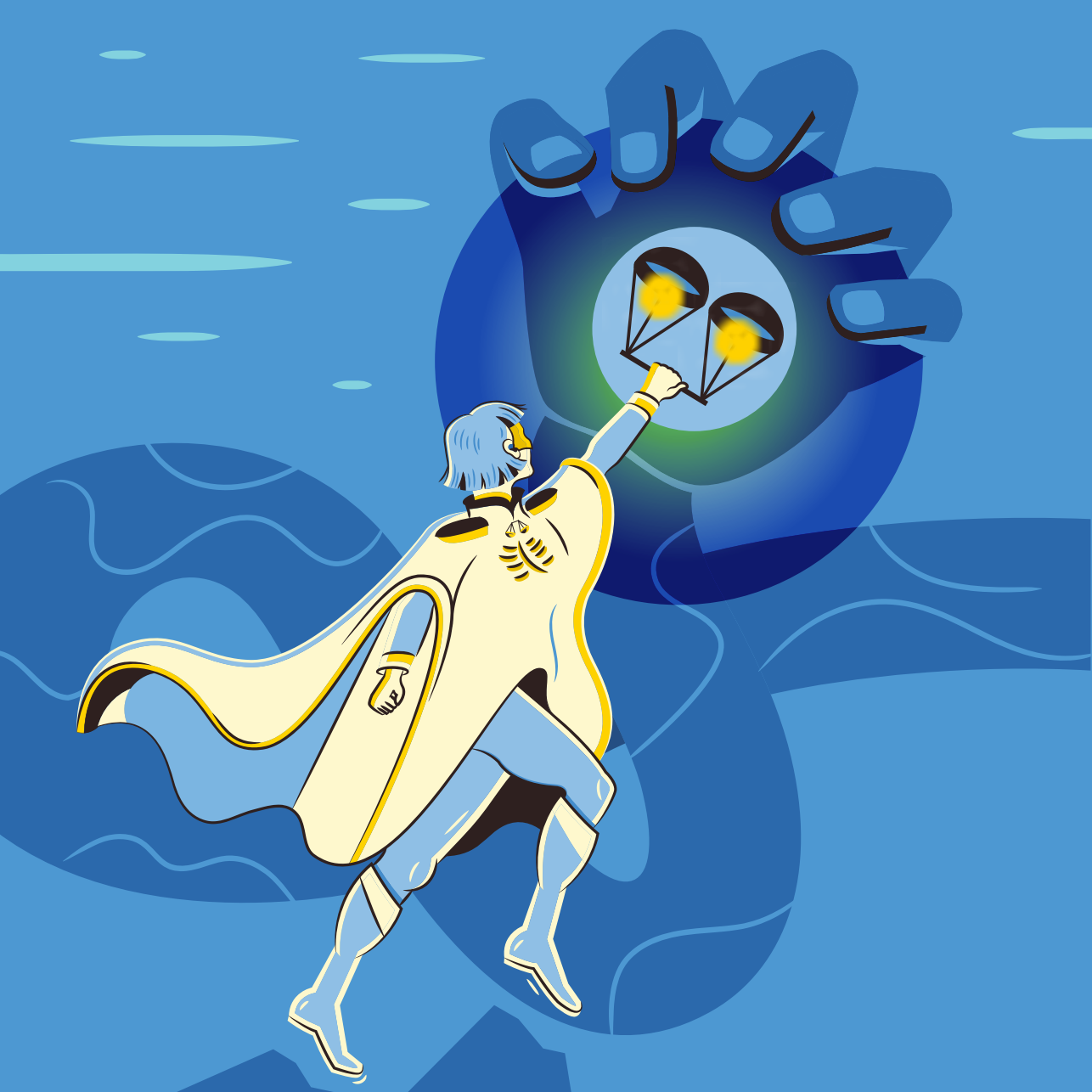
Juridiskā noteiktība nodrošina, ka likumi ir skaidri, pieejami un paredzami, un tie netiek piemēroti ar atpakaļejošu spēku. Tādējādi ikviens jau iepriekš zina savas tiesības un pienākumus.

Galvenie principi

- ▶ Likumiem un tiesas nolēmumiem jābūt viegli pieejamiem un saprotamiem.
- ▶ Likumus nedrīkst mainīt neparedzamā veidā, kā arī tiem jābūt konsekventiem.
- ▶ Personu nevar notiesāt par darbību, kura tās izdarīšanas laikā nebija uzskatāma par noziegumu vai pārkāpumu.

Kāpēc tas ir būtiski?

Lai cilvēki varētu rīkoties ar pārliecību, viņiem ir jāzina savas tiesības un pienākumi. Neskaidri vai strauji grozīti likumi rada nenoteiktību un nestabilitāti, kā arī personas padara neaizsargātas pret neparedzamām sankcijām.

VARAS ĻAUNPRĀTĪGAS IZMANTOŠANAS NOVĒRŠANA

Tiek veiktas pārbaudes, lai nepieļautu patvaļu

Neierobežota un nekontrolēta vara noved pie netaisnības. Absolūtās varas riski ietver patvaļīgus lēmumus, korupciju un politiskās represijas. Piemēram, pārmērīga personu novērošana bez tiesas atļaujas vai uzraudzības var izraisīt cilvēktiesību pārkāpumus.

Galvenie principi

- ▶ Varas dalīšana: vara nedrīkst būt tikai vienas iestādes rokās.
- ▶ Pamatošanas pienākums: publiskiem lēmumiem jābūt pamatotiem un izskaidrotiem.
- ▶ Tiesu kontrole: visus publiskos lēmumus jābūt iespējai apstrīdēt neatkarīgās un objektīvās tiesās.

Kāpēc tas ir būtiski?

Bez uzraudzības valdība varētu pieņemt patvaļīgus lēmumus, cenzēt oponentus vai pat atņemt pamatbrīvības. Tiesiskums paredz drošības pasākumus, lai šādus pārkāpumus novērstu.

VIENLĪDZĪBA LIKUMA PRIEKŠĀ UN NEDISKRIMINĒŠANA

Likumi aizsargā ikvienu un tiek piemēroti vienlīdzīgi, diskriminācija ir aizliegta

Tiesiskums paredz, ka ikvienam ir vienādas likumā noteiktās tiesības un pienākumi, un ka nav nepamatotu atšķirību attieksmē pret katru personu.

Vienlīdzības likuma priekšā nozīme

- ▶ Nedrīkst pieļaut nepamatotu atšķirīgu attieksmi pret cilvēkiem ne likumā, ne tā piemērošanā.
- ▶ Jānodrošina aizsardzība pret visu veidu diskrimināciju.
- ▶ Visiem ir jāgarantē vienādas tiesības un pienākumi.
- ▶ Ikvienam, kurš tiek diskriminēts, ir jābūt iespējai sevi aizstāvēt.

Galvenie sasniegumi – sieviešu balsstiesību piemērs

Kavēšanās sievietēm piešķirt balsstiesības Eiropā ir vēsturiskas diskriminācijas piemērs. Somija bija pirmā Eiropas valsts, kas 1906. gadā sievietēm piešķīra balsstiesības. Tikai pēc 1918. gada šīs tiesības tika piešķirtas lielākajā daļā citu Eiropas valstu, un tās tiek piemērotas visā Eiropā tikai kopš 1984. gada. Mūsdienās tiesiskums ne tikai aizsargā sieviešu balsstiesības, bet arī nodrošina un veicina viņu aktīvu iesaisti politiskajā dzīvē bez diskriminācijas.

PIEKĻUVE NEATKARĪGAI UN OBJEKTĪVAI TIESU SISTĒMAI

Ikviens var aizstāvēt savas tiesības tiesā

Piekļuve neatkarīgai un objektīvai tiesai sniedz iespēju aizstāvēt savas tiesības. Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir lēmusi, ka, nenodrošinot iespēju apstrīdēt darba attiecību izbeigšanu, īpašuma atņemšanu vai saskarsmes tiesību ar bērniem pārtraukšanu tiesā, tiek pārkāptas prasītāja tiesības. Ātra un pieejama tiesu sistēma ir nepieciešama, lai nodrošinātu vienlīdzīgas tiesības.

Galvenie principi

- ▶ Ikvienam ir tiesības vērsties tiesā un sagaidīt taisnīgu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā tiesā.
- ▶ Spriedumi ir brīvi pieejami un izskaidroti.
- ▶ Ja nepieciešams, ir pieejama juridiskā palīdzība un konsultācijas.
- ▶ Procesī tiek veikti samērīgā termiņā par saprātīgu cenu.
- ▶ Tiesas lēmumi tiek izpildīti.

Kāpēc tas ir būtiski?

Bez piekļuves tiesu sistēmai pilsoņi, kuriem nodarīts kaitējums, nevarētu aizstāvēt savas tiesības. Valstij ir jānodrošina neatkarīgas tiesas un ikvienam pieejama tiesu sistēma.

PAX TIBI MARCE
EVANGELISTA

TIESISKUMS DARBĪBĀ

Eiropas Padomes Venēcijas komisijas loma

Venēcijas komisija tās dalībvalstīm ir palīdzējusi izstrādāt konstitucionālās sistēmas, kas nodrošina nepieciešamo tiesiskuma principu īstenošanu. Komisija arī ir izstrādājusi rīku, proti, tiesiskuma kontrolsarakstu, lai novērtētu tiesiskuma principu īstenošanas līmeni attiecīgajā valstī

Venēcijas komisijas tiesiskuma kontrolsaraksts

2016. gada tiesiskuma kontrolsarakstā ir izklāstīti tiesiskuma pamatprincipi, proti, likumība, juridiskā noteiktība, varas ļaunprātīgas izmantošanas un nepareizas izmantošanas novēršana, piekļuve tiesu sistēmai, vienlīdzība un nediskriminēšana, kuros iekļauti kritēriji ar detalizētiem parametriem un attiecīgiem avotiem.

Izmantojot kontrolsarakstu, valdība, parlaments, pilsoniskā sabiedrība, pilsoņi, kā arī starptautiskās organizācijas var izvērtēt, cik lielā mērā konkrētā valstī tiek ievēroti tiesiskuma principi. Tādējādi ar kontrolsarakstu var identificēt trūkumus vai nepilnības, kurām nepieciešama valsts rīcība. Venēcijas komisija ir sniegusi daudzus ieteikumus par to, kā novērst šādus trūkumus un nepilnības.

Kas mēs esam?

Venēcijas komisija “Demokrātija caur tiesībām” ir Eiropas Padomes padomdevēja institūcija konstitucionālo tiesību jautājumos, kas sastāv no neatkarīgiem ekspertiem.

Tā tika dibināta 1990. gada 10. maijā, pamatojoties uz itāļu zinātnieka Antonio La Pergolas (Antonio La Pergola) ideju. Pēc Berlīnes mūra krišanas tā palīdzēja daudzām bijušajām sociālistiskajām valstīm pieņemt demokrātiskas konstitūcijas un tiesību aktus un vēlāk pievienoties Eiropas Padomei.

Mūsdienās tā savām dalībvalstīm palīdz izstrādāt konstitucionālas un likumdošanas reformas, ievērojot starptautiskus standartus. Komisijas ieteikumu ievērošana ir atvieglojusi dalībvalstu iestāšanās procesu Eiropas Savienībā.

Pamatuzdevums

Pēc pieprasījuma un iekļaujošā konsultāciju procesā ar nacionālajām tiesībsargājošajām iestādēm, valsts iestādēm, ieinteresētajām personām un pilsonisko sabiedrību Venēcijas komisija izvērtē konstitucionālās un likumdošanas reformas, it īpaši vēlēšanu un tiesu iestāžu jomā, kā arī sniedz nesaistošas rekomendācijas par to, kā šīs reformas uzlabot, lai ievērotu un īstenotu demokrātijas, cilvēktiesību un tiesiskuma principus, kā arī izstrādātu efektīvas un dzīvotspējīgas valdības sistēmas.

Dalībvalstis

Venēcijas komisiju veido 46 Eiropas Padomes dalībvalstis un 15 citas dalībvalstis no Amerikas, Āfrikas un Āzijas.

Kāpēc Venēcija?

“Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām” savu nosaukumu “Venēcijas komisija” ir ieguvusi no slavenās Itālijas pilsētas Venēcijas lagūnā, kur tā rīkoja savu pirmo sanākumi un turpina tikties četras reizes gadā.

1990. – 2025. gads – sasniegumi

Pateicoties Venēcijas komisijas neatkarībai, objektivitātei, profesionalitātei un iekļaujošajām darba metodēm, tās 35 pastāvēšanas gados tai ir bijusi liela ietekme demokrātisku konstitūciju pieņemšanas un iestāžu demokrātiskas darbības veicināšanā. Komisija it īpaši ir devusi ieguldījumu tiesiskuma principu ievērošanas uzlabošanā un varas dalīšanas un tiesu iestāžu neatkarības stiprināšanā savās dalībvalstīs.

- ▶ **1000+**: atzinumu un ziņojumu skaits par konstitucionālajām un likumdošanas reformām
- ▶ **50+**: ar Komisijas palīdzību izstrādāto vai pārskatīto konstitūciju skaits
- ▶ **200+**: neatkarīgo juridisko ekspertu skaits, kas ir devuši ieguldījumu tās darbā

Kāpēc tas ir svarīgi mums visiem?

Tiesiskums nozīmē:

Stabilu un mierpilnu demokrātiju.
Pilsoņus, kuri ir brīvi un aizsargāti pret patvaļu.
Taisnīgāku, vienlīdzīgāku sabiedrību.

Ilustrācijas: Nadīna Tīma (Nadine Theuma)

Visas tiesības aizsargātas.

Nevienu šīs publikācijas daļu nedrīkst tulkot,
reproducēt vai izplatīt bez iepriekšējas

Komunikācijas direktorāta rakstiskas atļaujas.

(F-67075 Strasbourg Cedex vai publishing@coe.int).

Fotoattēli © Eiropas Padome

Publicējusi Eiropas Padome

F-67075 Strasbourg Cedex

www.coe.int

© Eiropas Padome, 2025. gada decembris

Venēcijas komisijas tīmekļa vietne

<https://venice.coe.int>

Šajā brošūrā ir aplūkoti tiesiskuma pamatprincipi: likumība, juridiskā noteiktība, varas ļaunprātīgas izmantošanas novēršana, vienlīdzība likuma priekšā un piekļuve tiesu sistēmai. Šie principi veido demokrātijas un cilvēktiesību stūrakmeni, nodrošinot atbildīgu pārvaldību, personisko brīvību un sabiedrisko taisnīgumu. Uzziniet, kā Eiropas Padome, izmantojot Venēcijas komisijas darbu, atbalsta valstis šo standartu ievērošanā un pilsoņu aizsardzībā no patvaļīgas varas. Šis ceļvedis var būt noderīgs politikas veidotājiem, studentiem, sabiedriski aktīviem pilsoņiem un citiem, jo atklāj, kāpēc tiesiskums ir svarīgs un kā tas katru dienu aizsargā mūsu brīvības.

LAV

www.coe.int

Eiropas Padome ir Eiropas vadošā cilvēktiesību organizācija. Tajā apvienojušās 46 valstis, tostarp visas Eiropas Savienības dalībvalstis. Visas Eiropas Padomes dalībvalstis ir parakstījušas Eiropas Cilvēktiesību konvenciju - līgumu, kurš radīts, lai aizsargātu cilvēktiesības, demokrātiju un tiesiskumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa pārrauga šīs Konvencijas īstenošanu dalībvalstīs.

